

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏLİM, TƏRBİYƏ

UOT 373

A.H.Qəribova

baş müəllim

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN HƏRTƏRƏFLİ İNKİŞAFINDA MUSIQİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: estetik tərbiyə, harmonik inkişaf, musiqi zövqü, mədəniyyət, qavrama

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların hərtərəfli inkişafında musiqinin rolu misilsizdir. Musiqi uşaqların estetik, mədəni və mədəni, əqli və fiziki cəhətdən formalaşmasında mühüm rol oynayır, uşaq şəxsiyyətinin ümumi inkişafını təmin edir.

A.Г.Гарибова

ЗНАЧЕНИЕ МУЗЫКИ ВО ВСЕСТОРОННЕМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Ключевые слова: эстетическое воспитание, гармоническое развитие, музыкальный вкус, нравственность, восприятие

Роль музыки во всестороннем развитии дошкольников необычайно велика. В эстетическом, культурном и нравственном, умственном и физическом формировании детей она играет главную роль, обеспечивая всестороннее развитие личности ребенка.

A.H.Garibova

THE IMPORTANCE OF MUSIC IN THE COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Key words: aesthetic education, harmonious development, musical taste, morality, perception

The role of music in the comprehensive development of preschool

children is unusually great. In the aesthetic, cultural and moral, mental and physical forms of children, it plays a major role, ensuring the all-round development of the child's personality.

Bu gün dünyada gedən proseslər bizim respublikamızda da təhsil sahəsində islahatları qaçılmaz etmişdir ki, bunlar yeni insan tipinin – bacarıqlı, savadlı, müstəqil düşünən, istənilən vəziyyətdən yaradıcılıqla baş çıxara bilən şəxsiyyətin yetişdirilməsinə yönəldilmişdir. Təhsil sahəsində gedən inkişaf prosesi onun məzmununun dünya standartlarına uyğun aparılmasını, milli və ümumbəşəri dəyərlərə, xalqımızın tarixinə, mənəviyyatına, milli ənənələrinə uyğun şəkildə qurulmasını tələb edir. Artıq təhsil sisteminin bütün mərhələlərində struktur islahatlar aparılmış, yeni tipli təhsil müəssisələri yaradılmış, təlimin məzmunu yeniləmiş, müasir tələblərə cavab verən standart, proqram və dərsliklər hazırlanmış, xeyli elmi-metodik ədəbiyyat çap olunmaqdadır.

Gələcək cəmiyyətdə yaşayacaq vətəndaşların bir şəxsiyyət kimi formalaşmasının, hərtərəfli harmonik inkişafının əsası məktəbəqədər dövrdə qoyulur. Burada musiqi tərbiyəsinin rolu danılmazdır. Gənc nəslin hərtərəfli inkişafında və şəxsiyyət kimi formalaşmasında məktəbəqədər müəssisələrin üzərinə çox böyük məsuliyyət düşür. Məlumdur ki, insanın formalaşması, tərbiyəsi lap ilkin yaş dövrlərindən, demək olar ki, körpəlikdən başlanır. Bununla əlaqədar olaraq təhsil sisteminin bünövrəsini məktəbəqədər təhsil təşkil edir.

Məktəbəqədər müəssisələrdə musiqi tərbiyəsi təhsilin ümumi sistemində ilkin pillə olub uşaq şəxsiyyətini formalaşdırmaq, bağca yaşlı uşaqların musiqi tərbiyəsinə təkmilləşdirmək kimi mühüm vəzifəni həyata keçirir. Bu vəzifələrin həyata keçirilməsi işində musiqi ən qüdrətli vasitələrdən hesab olunur.

Musiqinin təsiri heç bir şeylə əvəzolunmaz və təkrarolunmazdır. Musiqi, güclü təsir qüvvəsinə malik olaraq, uşaqların ümumi mədəniyyəti və bədii zövqünün formalaşmasında, torpağa, xalqa, milli adət-ənənələrimizə sevgi hissələrinin tərbiyəsində mühüm rola malikdir. Məhz musiqi hələ mürəkkəb hissələri oyatmağa qadirdir ki, bunları hətta sözlə də izah etmək olmaz. Bəs musiqinin bu cür misilsiz qüdrətini nə ilə izah etmək olar?

Ən başlıcası, musiqinin insanların həyatının müxtəlif anlarında keçirdiyi hissə və həyəcanlarını təəccüb doğuran əks etdirmə bacarığı ilə. Xalq sevinirsə – bu təntənəli və şən musiqidə öz əksini tapır, əsgər yürüşə çıxırsa – mahnının gümrah xarakteri əsgər addımlarını təşkil etməyə qulluq edir, ana öz şəhid olmuş oğlu üçün kədərlənirsə – qəmli musiqi sədaları onun hissələrini ifadə etməyə kömək edir.

Musiqi mürəkkəb problemləri nəinki ağılla, həmçinin sanki daxildən ürəklə, qəlblə dərk etməyə, nəinki düşünməyə, lakin orada ifadə olunmuş duyğulara həmrəy olmaq, həyəcanlamaq imkanını verir. Bunun barəsində böyük rus bəstəkarı D.Şostakoviç belə demişdir: “Xeyirdə və şərdə, əməkdə və istirahətdə – musiqi hər

zaman insanlardır. O, belə dolğun və üzvi şəkildə həyata daxil olmuşdur ki, onu düşünmədən, fikir vermədən nəfəs aldıkları hava, əzəldən mövcud olan bir varlıq kimi qəbul edirlər... Dünya bu gözəl özünəməxsus dildən məhrum olsaydı, bəşəriyyət yoxsullaşardı”.

Musiqi xalqın estetik tərbiyəsində böyük rol oynayır. O, insanlara gözəlliyi anlamağa və ona dəyər verməyi öyrədir, onların intellektini və mənəviyyatını zənginləşdirir. Musiqi əsərləri xalqın tarixini əks etdirir. Musiqi insanları əqidə baxımından yaxınlaşdırır, onları vətən uğrunda mübarizə üçün birləşdirir, dostluğa, sülhə çağıraraq fikirlərini və hisslərini bir istiqamətə yönəldir – bu da musiqinin digər bir xüsusiyyətidir. Bir insan tərəfindən yaradılmış əsərin digər insanların ürəklərində yer tutması, müəyyən hisslərin, duyğuların yarada bilməsi – böyük bir möcüzədir. Dərin və əhəmiyyətli fikirləri ifadə edən parlaq musiqi əsərləri insanın qəlbinə təsir göstərərək güclü emosiyaları doğurmağa qadirdir və tərbiyə vasitəsi kimi çıxış edirlər.

Musiqinin üçüncü xüsusiyyəti bundadır ki, o, “özünəməxsus dil” kimi çıxış edir. Bəstəkar ifadəli parlaq melodiyanı, harmoniyanı, özünəməxsus ritmi birləşdirərək öz dünyagörüşünü, duyğular aləmini, ətrafdakılara münasibətini əks etdirir. Hər kəs ki, bu cür əsərləri qavrayır, onlardan bəhrələnərək zənginləşir.

Musiqi hər kəsə eyni qüvvə ilə təsir etməyə qadirdirmi? Sözsü ki, yox. Və bu da musiqinin yenə bir xüsusiyyətidir. Hər insan müəyyən dinləyici təcrübəsinə əsaslanaraq özü bildiyi kimi musiqiyə maraq göstərir, hər hansı bir musiqi janrına, istədiyi bəstəkarə, əsərə üstünlük verir. Oxumağı, yazmağı, saymağı, rəsm çəkməyi öyrəndiyi kimi musiqini anlamağı, dinləməyi, dəyərləndirməyi, orada əks olunmuş obrazların təzadlı mübarizəsini görməyi, bu gözəl özünəməxsus dili dərk etməyi öyrətmək lazımdır. Tədricən musiqi zövqü formalaşır, musiqi ilə daima ünsiyyətdə olmaq tələbatı yaranır, bədii hissiyat daha incə və rəngərəng olur.

Musiqinin bir maraqlı xüsusiyyəti də onun insana həyatının ilk günlərindən təsir etməyə qadir olmasıdır. Laylanın zərif melodiyasını eşidən körpə rahatlaşır, sakitləşir. Lakin şən, gümrah musiqi sədaları səslənəndə uşağın simasının ifadəsi dəyişir, hərəkətləri canlanır! İlk emosional reaksiyanın mövcudluğu uşaqları həyatlarının ilk aylarından musiqiyə cəlb etməyə imkan verir, musiqini estetik tərbiyənin fəal köməkçisinə çevirir.

Çox vaxt musiqini yalnız olaraq yalnız əyləncə və istirahət vasitəsi kimi qəbul edirlər. Musiqinin tərbiyəvi rolu, onun sosial təsirinin xarakteri və istiqaməti, zənnimizcə, musiqinin ictimai əhəmiyyətini, mənəvi-mədəni dəyərlər sistemində yerini müəyyənləşdirən əsas meyyardır.

Musiqi, digər incəsənət növləri kimi, varlığın spesifik bədii şəkildə əksi formasıdır. İnsanların iradəsinə, hisslərinə hərtərəfli və dərin təsir edərək, musiqi onların şəxsiyyətini formalaşdırır və ictimai fəaliyyətində özünü biruzə verir. Şəxsiyyətin musiqi mədəniyyətinin formalaşdırılması – insan tərəfindən incəsənət əsərlərinin qavranılması, onların dəyərinin aşkarlanması və mənimsənilməsi pro-

sesidir. Musiqi bilavasitə uşağın hisslərinə təsir edərək onun mənəviyyatını formalaşdırır. Musiqinin təsiri bəzən məzəmmət və göstərişlərdən daha güclü olur. Uşaqları müxtəlif emosional-obrazlı əsərlərlə tanış edərək, biz onları sanki buradaki hadisələri yaşamağa, orada əks olunmuş hisslərə şərik olmağa sövq edirik. Məsələn, vətən, cəbhə, əsgər haqqında mahnılar uşaqlarda doğma torpağa, vətənə, onun silahlı qüvvələrinə sevgi hisslərini aşılıyır.

Musiqi tərbiyəsi və inkişafı düzgün təşkil olunmuş və məqsədyönlü təlim tələb edir. Musiqi təlimi – tərbiyəedici prosesdir ki, burada müəllim uşağa musiqi təcrübəsini toplamağa, elementar bilikləri əldə etməyə kömək edir, uşaq isə fəal olaraq bunları mənimsəyir. Tərbiyə bütövlükdə, təlim isə fərdi olaraq L.Viqotskinin sözü ilə desək “qabağa qaçmalıdır” və inkişafı öz arxasınca aparmalıdır. Musiqi inkişafı tərbiyə və təlim prosesindən asılıdır.

Tərbiyəvi məsələlərinin həllinə kollektiv oyunlar, oxuma və rəqs etmə əhəmiyyətli dərəcədə kömək edir. Xorla oxuma uşaqlardan kollektiv səyləri tələb edir. Düzgün oxumayan uşaq yaxşı səslənməyə, ifaya mane olur və bu da hamı tərəfindən uğursuzluq kimi qəbul olunur, uşaq öz səhvini düzəltməyə çalışır. Bununla da ümumi həyəcanlar fərdi inkişafa təkan verir. Utancaq, qərarlı uşaqlar yoldaşlarının sevincli ifalarına baxaraq ruhlanır, fəallaşır. Özündən artıq dərəcə razı, ərköyün uşaqlar üçün isə digərlərinin uğurları mənfi cəhətlərinin tormozu kimi qulluq edir.

Musiqi ilə məşğuliyyət uşaqların ümumi mədəniyyəti, davranışlarına təsir göstərir. Müxtəlif tapşırıqların, fəaliyyət növlərinin növbələnməsi (oxuma, dinləmə, ritmik hərəkətlər, oyunlar və s.) uşaqlardan diqqəti, zirəkliyi, fərasəti, reaksiyanın tezliyini, mütəşəkilliyi, musiqiyə tabe olaraq öz impulsiv istəklərini cılovlamanı tələb edir. Bütün bunlar iradəni tərbiyə edir.

Musiqinin qavranılması əqli proseslərlə sıx bağlıdır, yəni diqqəti, zirəkliyi, müşahidəçiliyi tələb edir. Uşaqlar musiqini dinləyərkən müqayisə aparır, onun ifadəlilik əhəmiyyəti ilə tanış olur, müəllimin suallarına cavab verirlər, ilk ümumiləşdirmələri aparır, ilk estetik dəyərləndirmə cəhdlərini göstərir. Bütün bunlar fəal əqli fəaliyyəti tələb edir və müəllim tərəfindən istiqamətləndirilir.

Digər incəsənət növləri kimi musiqi idraki əhəmiyyət kəsb edir. Onda əks olunmuş həyatı hadisələr uşaqları yeni təsəvvürlərlə zənginləşdirir. Müəllim uşaqlara yaradıcı tapşırıqları verdikdə onlarda əqli aktivliyi tələb edən axtarış fəaliyyəti yaranır. Məsələn, mahnı oxuyarkən uşaq improvizasiya edir, öz melodiya variantını yaradır, ədəbi mətnin ifadəli intonasiyalar ilə uyğunluğunu tapmağa çalışır. Musiqili-ritmik hərəkətlərdə uşaqlar böyük həvəslə rəqs hərəkətlərini uydurur, kombinə edir. Öz də bu zaman müəyyən ardıcılıq müşahidə olunur: uşaqlar musiqini dinləyir, mövzunu müzakirə edir, rolları paylaşdırır, sonra isə hərəkət edirlər. Hər bir mərhələdə yeni məsələlər ortaya çıxır ki, bunlar uşaqları düşünməyə, fantaziya və yaradıcılığa vadar edir. Beləliklə də uşaq əqli və estetik cəhətdən inkişaf edir, onların sadə yaradıcılıq vərdişləri yaranır, qavrama və təsəvvürləri

fəallaşır ki, bunlar fantaziya və təxəyyülü oyadır.

Musiqi uşaqların ümumi səhhəti, orqanizmlərinə də təsir göstərir, qan dövranı və nəfəs ilə bağlı reaksiyaları meydana gətirir. Psixoloq və fizioloq alimləri musiqinin bu xüsusiyyətini qeyd edərək, uşaqlarda həyacanlanmanın artırılması və ya azalmasının musiqi vasitəsilə idarə olunmasını sübut etmişlər. Məsələn, mahnı oxuma səs aparatını inkişaf etdirir, nitqi yaxşılaşdırır, nəfəsi tənzimləyir. Ritmika ilə məşğuliyyət uşağın qamətini, koordinasiyasını yaxşılaşdırır, səlis yeriməni və yüngül qaçışı inkişaf etdirir.

Beləliklə, bütün yuxarıdakıları ümumiləşdirərək, qeyd etməliyik ki, məktəbəqədər yaşlı uşaqların hərtərəfli inkişafında musiqinin rolu misilsizdir. Musiqi uşaqların estetik, mədəni və mənəvi, əqli və fiziki tərbiyəsində mühüm rol oynayır, uşaq şəxsiyyətinin ümumi inkişafını təmin edir. Buna görə məktəbəqədər müəssisələrində musiqi tərbiyəsi təhsilin ümumi sistemində ilkin pillə olub, uşaq şəxsiyyətini formalaşdırılması, bağça yaşlı uşaqların musiqi tərbiyəsini təkmilləşdirilməsi kimi mühüm vəzifəni həyata keçirməlidir. Məktəbəqədər müəssisələrdə aparılan təlim-tərbiyə işlərinin səviyyəsinin yüksəldilməsi, xüsusilə musiqi məşğələlərinin keyfiyyətinin hər vasitə ilə təkmilləşdirilməsi bu gün qarşıda duran ən mühüm vəzifələrdən biri olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağayev Ə.Ə. Azərbaycan ictimai-pedaqoji fikrində şəxsiyyətin formalaşması problemi. Bakı, Avropa, 2005
2. Almuradova S.K. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlara Azərbaycan milli musiqisinə dair bilik, bacarıq və vərdişlərin aşılınması sistemi. Avtoreferat, Bakı, 2012
3. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulum). Bakı, 2012
4. Cəfərova L. Müasir uşaq bağçalarında təlimin təşkili. Bakı, 2011
5. Əliyeva Ş. Q. Məktəbəqədər pedaqogika. Bakı, 2012
6. Vəliyeva A., Mayılova Z., Əliyeva N. Uşaq bağçalarında musiqi. Proqram və müntəxəbat. Bakı, 2006
7. Ветлугина Н.А. Музыкальное воспитание в детском саду. Москва, 1985

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 05.04.2018

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 05.06.2018

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 05.07.2018

**Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Şəhla Əliyeva**

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.